

ԼԵԶՎԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՄԱՆՈՒԿ ՖԵԼԵՔՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ Հրաչյա Աճառյանի անվ. լեզվի ինստիտուտ
Բան. գիտ. թեկնածու
Էլհասցե՝ manukfelegyan@gmail.com

ՍՈՒՄԱՆԱՍ ՏԻՈՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ Հրաչյա Աճառյանի անվ. լեզվի ինստիտուտ
Բան. գիտ. թեկնածու
Էլհասցե՝ susannatoyan@yahoo.com

**ԱՐԵՎՄՏԱՀԱՅԵՐԵՆԻ ՆՈՐԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԲԱՌԱՐԱՆԱԳՐՄԱՆ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

Ամփոփում

Հոդվածում համառոտ արծարծվում են նորաբանությունների սահմանման և ընտրության սկզբունքները: Արևմտահայերենի նորաբանությունների համար ընտրված բառանյութը պետք է արձանագրված չլինի հայերենի նախորդ բառարաններում, այդ թվում նաև արևելահայերենի բառարաններում: Բացառություն պետք է արվի միայն արևելահայերենի նորաբանությունների նորագույն բառարանների համար, քանի որ այժմ երբեմն դժվար է ստույգ որոշել՝ նորաբանությունն առաջինն ստեղծվել է արևելահայերենում թե՞ արևմտահայերենում:

Բառարանում իբրև գլխաբառ պետք է ներկայացվեն ոչ միայն նորակերտ բառերը և նորագույն փոխառությունները, այլև իմաստային նորաբանությունները:

Գլխաբառերը պետք է տրվեն բնագրերի ուղղագրությամբ, որը մեծ մասամբ ավանդական կամ հին ուղղագրությունն է: Լուսաբանող օրինակներում պահպանվում է բնագրի կետադրությունը:

Արևմտահայերենի նորաբանություններին կից տրվում են քերականական և ռաբանական միայն նվազագույն տեղեկություններ: Բացատրվում են նորաբանությունների՝ միայն բերված բնագրային օրինակում ունեցած նշանակությունները: Բնագրային վկայությամբ չհաստատված հնարավոր նշանակությունները բացատրություններում չեն ընդգրկվում:

Այսպիսի բառարաններում պետք է բացառվեն հեղինակների կազմած օրինակները. լուսաբանող նյութը պետք է ունենա խիստ փաստական սկզբնաղբյուր՝ ստույգ հղումով իրական բնագրին:

Բանալի բառեր և արտահայտություններ. արևմտահայերենի նորաբանություններ և նորակազմություններ, նորաբանությունների բառարաններ, նորմատիվ բառապաշար, իմաստային նորաբանություններ, բառահոդվածի կառուցվածք, բառիմաստի բացատրություն, լուսաբանող օրինակներ:

Ներածություն

Հոդվածում արծարծվում են նորաբանությունների սահմանման և ընտրության սկզբունքները, քննվում են արևմտահայերենում դրանց առաջացման ճանապարհները:

Արևմտահայերենի նորաբանությունների գրքերի շարունակական տպագրումը հիմնավորվում է նորաբանությունների հավաքագրման, դասակարգման և բնութագրման անհրաժեշտությամբ. մեր լեզվի այդ տարբերակի համար նման ուսումնասիրություն երբևիցե չի կատարվել:

Գրական արևելահայերենի համար վերջին տասնամյակներում կազմվել են նորաբանությունների մի քանի բառարաններ¹: Այսօր էլ շարունակվում է ՀՀ ԳԱԱ Լեզվի ինստիտուտի «Նոր բառեր» բառարանի պրակների հրապարակումը²:

Արևմտահայերենի համար նորաբանությունների որևէ ընդգրկուն բառարան դեռ չի կազմվել: ԳԱԱ Հ. Աճառյանի անվ. լեզվի ինստիտուտի արևմտահայերենի բաժինն այդ ուղղությամբ աշխատանքներ է նախաձեռնել. 2021 թ. կազմել ու հրապարակել է «Նոր բառեր արևմտահայերենի մեջ» (Ա գիրք) բառարանի էլեկտրոնային տարբերակը (շուրջ 1000 բառ ծավալով): Այժմ ընթացքի մեջ է դրա Բ գրքի խմբագրումն ու սրբագրումը: Այս երկու գրքերը արևմտահայերենի նորաբանությունների մեկտեղման և բառարանագրական մշակման առաջին փորձերն են մեր իրականության մեջ:

Նորաբանությունների ստեղծման հիմնական ոլորտներն են ժամանակակից գեղարվեստական գրականությունը (թե՛ ինքնուրույն և թե՛ թարգմանական), հեռուստատեսությունը, տպագիր և էլեկտրոնային մամուլը, քաղաքական շրջանակները, նաև խոսակցական լեզուն: Հիմնականում այս ոլորտներից էլ ընտրված է բառարանի նյութը:

¹ Էլոյան Ս., Արդի հայերենի նորաբանությունների բառարան, Երևան, «Նաիրի» հրատ., 2002, Մեյթիխանյան Փ., Նոր բառերի բացատրական բառարան, Երևան, «Փյունիկ» հրատ., 1996:

² Նոր բառեր, Ա-Զ պրակներ, Երևան, «Գիտություն» հրատ., 2015-2021:

Մեթոդաբանություն

Վերլուծության ընթացքում կիրառել ենք բառերի համընդհանուր ընտրության, լեզվաբանական դիտարկման և նկարագրության մեթոդները, բառերի բառարանային բացատրության և վիճակագրական վերլուծության տարրեր:

«Նոր բառեր արևմտահայերենի մեջ» Բ գրքի համար նյութեր են քաղվել Սփյուռքի հայալեզու կամ հայերեն էջ ունեցող մամուլի վերջին երկու տարիների համարներից («Զարթոնք», «Ազդակ», «Մարմարա», «Հորիզոն», «Ապագայ» և այլն), Սփյուռքում և հայրենիքում հրատարակված գեղարվեստական գրականությունից (մասնավորապես՝ «Գրական Սփյուռք» տարեգրքի 6-9-րդ հատորներից, Երևան, 2015-2020), Սփյուռքում գործածական դասագրքերից և գրականագիտական, պատմագիտական, ազգագրական հրապարակումներից: Մասամբ բառարանագրվել են նաև հիմնականում պարբերական մամուլում տեղ գտած թարգմանական գրականության նորաբանությունները: Առանձին ստեղծագործություններից մասնավորապես քարտագրվել են Օ. Ուայլդի «Դորիան Գրեյի դիմանկարը» (Օսգար Ուայլդ, «Տորիլը Կրեյի պատկերը») վեպի նորաբանություններն ու նորակազմությունները (ավելի քան 120 բառ. վեպը անգլերեն բնագրից թարգմանել է Վահե-Վահյանը):

Բառարանագրման նպատակով հավաքված բառափունջը զուգադրվել է ոչ միայն արևմտահայերենի բառարանների, այլև արևելահայերենում առկա բացատրական և այլ բառարանների նյութի հետ:

Բառարանի հեղինակները և խմբագիրները նորաբանություններն առանձնացնելիս առաջնորդվել են հետևյալ սկզբունքներով: Բառաշարքում ընգրկվել են բոլոր այն բառերը, որոնք բացակայում են արևմտահայերենի վերջին ամենաձավալուն երկհատոր «Հայոց լեզուի նոր բառարան»³-ից: Բառաշարքը պարտադիր համեմատվել է նաև էդ. Աղայանի «Արդի հայերեն բացատրական բառարանի»⁴ և Ակադեմիական քառահատոր բառարանի⁵ բառացանկերի հետ, որոնցում նույնպես մեր բառընտրանքը

³ Հայոց լեզուի նոր բառարան, հտ. I, աշխատասիրութեամբ Գնել արքեպ.

Ճերէճեանի եւ Փարամազ Կ. Տօնիկեանի, Պէյրութ, 1992, հտ. II, աշխատասիրութեամբ Արտաշէս Տէր Խաչատուրեանի, Պէյրութ, 1992:

⁴ Էդ. Աղայան, Արդի հայերենի բացատրական բառարան, Հայաստան, Ե., 1976:

⁵ Ժամանակակից հայոց լեզվի բացատրական բառարան, հ. 1-4, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., Ե., 1969-80:

վկայված չէ: Ըստ անհրաժեշտության համեմատված են նաև այլ բառարաններ (ցուցակը բերվում է Ա և Բ գրքերում):

Այլ է մոտեցումը Լեզվի ինստիտուտի «Նոր բառեր» պրակների նյութի նկատմամբ: Սրանցում արձանագրված են բացառապես հայրենիքում և արևելահայերենով հրատարակված մամուլից, գիտական և գեղարվեստական գրականությունից (ինքնուրույն և թարգմանական), համացանցից, հեռուստատեսյանից, գովազդային հոլովակներից, բանկերի, նախարարությունների բուկլետներից, ձևաթղթերից հավաքված նորաբանությունները⁶: Դրանցում արձանագրված ոչ քիչ թվով բառեր ակնհայտորեն ստեղծվել կամ պատճենվել են արևմտահայերենում: Դրանք հիմնականում գրավոր, երբեմն էլ բանավոր ճանապարհով փոխանցվել են արևմտահայերենից (սակայն հեղինակները, ուղղակի իրենց սկզբունքներից ելնելով, բերել են արևելահայ մամուլում արձանագրված օրինակները): Այդպիսի բառերը տեղ են գտել նաև սույն բառգրքերում՝ արևմտահայերեն սկզբնաղբյուրներից քաղված բնագրային օրինակներով:

Բացի դրանից՝ նշենք, որ անկախությունից ի վեր, երբ վերացել են մեր ժողովրդի և մեր լեզվի երկու հատվածների միջև եղած գաղափարական արհեստական խոչընդոտները, շատ ավելի հեշտացել և անհամեմատ ընդլայնվել են արևելահայերենի և արևմտահայերենի բառապաշարային մերձեցումները և փոխադարձ ներթափանցումները: Այժմ երբեմն դժվար է ստույգ որոշել նորաբանությունն առաջինն ստեղծվել է արևելահայերենում թե՞ արևմտահայերենում: Նաև այս պատճառով է, որ Լեզվի ինստիտուտի հրապարակած պրակների երկու շարքերում նորաբանությունները կարող են զուգատիպել: Ավելացնենք նաև, որ արևելահայերենի կամ արևմտահայերենի որևէ նորաբանություն չի կարող այդպիսին չընկալվել նաև մեր լեզվի մյուս տարբերակում:

Ինչպես հայտնի է, բացատրական ընդհանուր բառարանները, մանավանդ ակադեմիական բառարանները, ունեն նորմատիվ բնույթ. նրանցում ընդգրկված բառերը մտնում են ազգային լեզվի գրական բառապաշարի մեջ: Ակնհայտ է նաև, որ ոչ բոլոր նորակազմություններն են անմիջապես մերվում գրական բառաշերտին, իսկ դրանց մի մասը ընդհանրապես չի ընդգրկվում այդ շերտում և ժամանակի ընթացքում դուրս

⁶ Նոր բառեր, Ա պրակ, ՀՀ ԳԱԱ «Գիտելիք» հրատարակչություն, Երևան, 2015, էջ 5: Հայոց լեզուի նոր բառարան, հտ. I, աշխատասիրութեամբ Գնէլ արքեպ. Ճերէճեանի եւ Փարամազ Կ. Տօնիկեանի, Պէյրութ, 1992, հտ. II, աշխատասիրութեամբ Արտաշէս Տէր Խաչատուրեանի, Պէյրութ, 1992:

Է մնում բառապաշարից կամ փոխարինվում է այլ համանշանակով: Սակայն քանի որ չի կարելի վստահաբար որոշել, թե ո՞ր բառերը կմնան լեզվում, նորաբանությունների բառարանների հեղինակները իրենց բառարան են ընգրկում հանդիպող բոլոր նոր բառերը, այդ թվում նաև դիպվածականները և հեղինակային նորակազմությունները, նեղ մասնագիտական-տերմինային բառամթերքը, երբեմն նույնիսկ սխալակազմությունները (բնականաբար հատուկ նշումով):

Բառացանկում տեղ են գտել նաև այնպիսի բառեր, որոնք ըստ էության նորաբանություններ չեն, սակայն ինչ-ինչ պատճառներով չկան հայերենի հիմնական բառարաններում:

Հայերենի բացատրական բառարաններում (թե՛ հայրենիքում և թե՛ Մփյուռքում հրատարակված) չկա միասնական մոտեցում ժողովուրդների անունների (էթնոնիմների) ընդգրկման հարցում: Մասնակի որոշ միօրինակացում է նկատելի միայն Էդ. Աղայանի և Ակադեմիական քառահատոր բառարաններում: Սրանցում բերված են նախկին ԽՍՀՄ հանրապետությունների և եվրոպական փաստորեն բոլոր երկրների հիմնական ազգաբնակչությունների անվանումները, հայերի և Հայաստանի անմիջական հարևանների անվանումները: Մնացած դեպքերում կատարված է պատահական և որևէ օրինաչափություն չունեցող ընտրություն: Ասենք՝ Ամերիկա աշխարհամասի շուրջ վեց տասնյակ պետությունների և տարածքների բնակիչների անվանումներից Էդ. Աղայանի բառարանում տեղ են գտել միայն երկուսը՝ *ամերիկացիներ* (որպես ԱՄՆ-ի բնակիչներ) և *մեքսիկացիներ*: Առաջին հայացքից այսպիսի բառերի բառարանագրման հարցը կարող է շատ հասարակ կամ նույնիսկ պարզունակ թվալ, մանավանդ եթե հաշվի առնենք, որ հայերենը որևէ ազգության պատկանող անձ կամ որևէ տեղի բնակիչ նշանակող միայն մեկ ածանց ունի՝ իր երեք տարբերակներով՝ *-ցի/-ացի/-եցի*: Սակայն իրականում այս դեպքում էլ կան շատ խնդիրներ, որոնք նորմավորման պահանջ ունեն: Ասենք, ո՞ր դեպքում է հիմքի *-իա* վերջածանցը պահպանվում բառակազմության ժամանակ, իսկ ո՞ր դեպքում՝ ոչ (*Գերմանիա - գերմանացի, Իտալիա -իտալացի, Ճապոնիա - ճապոնացի, Բայց Դանիա - դանիացի, Լատվիա - լատվիացի, Քենիա - քենիացի*): Հայերենի դեպքում խնդիրը ավելի է բարդանում, երբ մեր լեզվի երկու տարբերակները միևնույն անվանման համար ինչ-ինչ պատճառներով (հիմնականում՝ արտալեզվական) կերտել են ոչ միանման կամ նույնահունչ բառեր, ինչպես՝ *արգենտինացի-արժանթինցի, շվեյցարացի - գուլիցերացի, ֆրանսիացի - ֆրանսացի, ուկրաինացի - ուքրանացի*: Կամ ինչպե՞ս վարվել այլ ձայնավորներով վերջացող տեղանուններով հիմքերի դեպքում. *Չիլի - չիլիացի* թե՞ *չիլիեցի, Պերու - պերուացի, պերուցե՞ի* թե՞ *պերուցի*: Եվ կամ

Էլ՝ ի՞նչ մոտեցում ունենալ երկբառ կամ բազմաբառ անվանում ունեցող երկրների բնակիչներին նշելիս. *Կոտ դ'Իվուար - կոտդիվուարցի // դիվուարցի // իվուարցի // իվուարեցի* (հնարավոր են և այլ տարբերակներ): Նույնիսկ պարզ կամ այդպիսին ընկալվող բառերի դեպքում ամեն ինչ միանշանակ չէ. *բուշմեն*-ը աֆրիկյան ժողովրդի ներկայացուցիչ է, թե՞ մասնագիտություն (ունենք *բիզնեսմեն, սպորտսմեն*), *լատիշ*-ը ազգությամբ և է, թե՞ լեզու (կա *իդիշ*), վերջապես *գուլուս*-ը կրկին աֆրիկյան ժողովուրդ է, թե՞, ասենք, հին հռոմեական կամ հունական աստվածություն (*Վենուս, Բաքուս // Բաքոս*):

Մենք, այնուամենայնիվ, նպատակահարմար ենք գտնում բառարանում զետեղել որևէ ազգության ներկայացուցիչ կամ մի տեղի բնակիչ անվանող բառերը: Սրանք նեղ առումով իհարկե միայն պայմանականորեն կարելի է նորաբանություններ համարել, սակայն հաշվի ենք առել այն, որ այդպիսի և նման կազմությամբ (ասենք, *-հայ* վերջնաբաղադրիչով բարդությունները) հայերենի բառարաններից հիմնականում դուրս են մնացել: Ավելացնենք, որ բառարանագրել ենք միայն այն անվանումները, որոնք հանդիպել են մեր քարտադրած բնագրերում (մամուլ և այլ գրավոր աղբյուրներ): Սրանց մեջ քիչ չեն արևելահայերենի համեմատությամբ ուղղագրական տարբերակներ ներկայացնող անվանումները, ինչպես՝ *քանաստահայ, փորթուզալացի, սուրիացի, սուրիահայ, նորվեկացի, նիտերլանտցի, յորդանանցի* և այլն:

Մեկ այլ օրինակ՝ Էդ. Աղայանի կամ Ակադեմիական բառարաններում պատահական ընտրությամբ են ներկայացված ազնվականական օտար տիտղոսները և փոխառյալ հարգական դիմելաձևերը (կա *բարոն, չկան բարոնետ* և *դերբարոն*, կա *լորդ, չկա պեր*, կա *հերցոգ, չկա էրցհերցոգ*, կամ կան *սինյոր, միստր*, չկան *մեմ, սրր* և այլն): Սրանք, իհարկե, էկզոտիզմներ են, սակայն շատ տարածված են թարգմանական գրականության մեջ:

Բառահոդվածի կառուցվածքը, հետևելով մեր ազգային բառարանագրության ավանդույթներին, նույնական է բացատրական ընդհանուր բառարանների հետ: Գլխաբառերը տրվում են մեծատառերով ու մուգ և դասավորված են այբբենական կարգով: Սրան հետևում են քերականական նշումները և ռճաբանական, մասնագիտական բնութագրումները, ապա մեկնությունը: Վերջում տրվում է բնագրային լուսաբանումը՝ պարտադիր նշելով կոնկրետ աղբյուրը: Ստուգաբանական տեղեկություններ տրված են հազվադեպ, ըստ անհրաժեշտության:

«Նոր բառեր արեւմտահայերենի մէջ» բառարանի մեր կարծիքով մի շահեկան առանձնահատկությունն էլ այն է, որ սրանում առաջին անգամ ընդգրկված են նաև ***խմաստային նորաբանությունները***: Սա բառիմաստի

ընդլայնման մի տեսակ է, երբ փոխառվում է օտար բառի ոչ թե արտաքին՝ հնչյունական կողմը, այլ միայն բովանդակությունը՝ բառիմաստը: Մեր բառգրքերում բացատրված են այդպիսի բառիմաստների՝ տրված բնագրային օրինակներում ունեցած նշանակությունները: Իմաստային նորաբանությունները բառարանում գլխաբառից առաջ ունեն աստղանիշ (*): «Նոր բառեր արեւմտահայերէնի մէջ» գրքերում տեղ գտած իմաստային նորաբանությունների ճնշող մեծամասնությունը իմաստային պատճենումների արդյունք է: Սա փոխառության յուրօրինակ տեսակ է, երբ փոխառվում է օտար բառի ոչ թե արտաքին՝ հնչյունական կողմը, այլ միայն բովանդակությունը՝ բառիմաստը: Այս դեպքում բառը, փաստորեն, իր հնչյունական կազմով, բառաքերականական կառուցվածքով բնիկ, սեփական է, իսկ նրա մեկ կամ մեկից ավելի (երբեմն ժամանակակից բոլոր) իմաստները փոխառություն են որևէ օտար լեզվից⁷: Այս դեպքում կարևոր նախապայման է այդ բառերի առարկայական (նյութական) իմաստների նույնությունը փոխատու և փոխառող լեզուներում:

Նորաբանությունների բառարաններում ընդգրկված բառանյութի քննությունը ցույց է տալիս, որ այդ բառերը գրեթե բացառապես նյութական խոսքի մասեր են: Իսկ դրանց մեջ բահայտորեն գերակշռում են գոյական անունները: Եվ սա բնական է, քանի որ նոր բառերը մեծ մասամբ նոր իրակույթների (ռեալիանների)՝ առարկանորի, գործիքների, նյութերի, հասկացությունների անվանումներ են: Սրանց հետևում են ածականները, որոնք կազմված են նորաբանություն-գոյականներից, և բայերը:

Գլխաբառին հաջորդում են *քերականական համառոտ նշումները*: Գոյականների համար պարտադիր տրվում է հոլովումը, իսկ միավանկ վերջնաբաղադրիչներով գոյականների համար՝ նաև հոգնակին (*գործելաոճ, զեկուցաբեր, զօրակազմ, ընտրակարգ*): Հոլովման և հոգնակիակազմության ժամանակ հնարավոր հնչյունափոխությունները նշվում են: Բայերի համար տրվում են միայն անկանոն վերջնաբաղադրիչ ունեցող նորաբանությունների անցյալ կատարյալի հիմքի ձևերը և հրամայականը: Սրանց հաջորդում են ռճաբանական նշումները:

Բառերի բացատրության համար կիրառվում է հիմնականում երկու միջոց՝ նկարագրական-տրամաբանական եղանակը և հղումային բացատրության մի ենթատեսակը՝ այսպես կոչված բառակազմական բացատրությունը: Հոմանշային բացատրությունը ծառայում է որպես օժանդակ միջոց: Քանի որ նշված եղանակներից առաջինը առավել կիրառելի է արմատական բառերի համար, այն կիրառվում է հիմնականում

⁷ Սուքիասյան Ա., Ժամանակակից հայոց լեզու, Երևան, ԵՊՀ, 1989, էջ 210:

փոխառյալ բառերի բացատրություն համար: Լեզվի ներքին միջոցներով կերտված նորակազմությունների բացատրության ժամանակ հղում է կատարվում բառակազմական հիմքի իմաստին և նշվում է այն նոր նշանակությունը, որ նրան հաղորդել է ածանցը կամ սերող հիմքը: Օրինակ՝ **Անդրտարածաշրջանային**, ած., Տարածաշրջանից դուրս՝ այն կողմ գտնվող: **Դրամատոնային**, ած., Դրամատանը հատուկ՝ վերաբերող, դրամատան, բանկային: **Զօրակազմ**, եր, գ., Զորք(եր)ի կազմ: **Ընտրակարգ**, եր, գ., Ընտրության՝ ընտրությունների կազմակերպման կարգ:

Ընդ որում, բացատրվում են նորաբանությունների՝ միայն բերված բնագրային օրինակում ունեցած նշանակությունները: Բնագրային վկայությամբ չհաստատված հնարավոր նշանակությունները բացատրություններում չպետք է ընդգրկվեն: Այսպես, **ատամնափայլ** բառը խոսքաշարից դուրս կարող է ընկալվել թե՛ գոյականական («ատամ(ներ)ի փայլ») և թե՛ ածականական («փայլող՝ փայլուն ատամներով») նշանակությամբ: Բառարանում բերված լուսաբանող օրինակում այն ունի ածականական իմաստ, որոշիչ է և բացատրվում է իբրև ածական («...Ատամնափայլ խափշիկներ հրեշայնօրեն կը դափդափեին պղինձէ թմբուկներ...»):

Նորաբանությունների բառարաններում չեն կարող լինել և չկան հեղինակների կազմած *լուսաբանող օրինակներ* (դա ընդհանուր բացատրական բառարանների սկզբունքներից է): Մեր բառարանի բոլոր օրինակներն ունեն խիստ փաստական սկզբնաղբյուրներ: Յուրաքանչյուր բառի համար կա կոնկրետ հղում իրական բնագրին:

Նորաբանությունները լեզվի բառապաշարի յուրահատուկ շերտ են կազմում: Դրանց առաջացման պատճառը հիմնականում արտալեզվական է (նոր առարկաների, նյութերի, գործողությունների և այլն առաջացում), սակայն դրանք կերտվում են իհարկե ներլեզվական օրենքների և օրինաչափությունների ազդեցությամբ, ինչը ապացույց է լեզվի կենսունակության ու զարգացման:

Հայերենի և մասնավորապես նաև արևմտահայերենի նորաբանությունները ճնշող մեծամասնությամբ մեր լեզվի ներքին միջոցներով կերտված բաղադրյալ բառեր են: Մեր մոտավոր հաշվարկներով փոխառությունները «Նոր բառեր արևմտահայերենի մեջ» բառարանի առաջին երկու գրքերում չեն անցնում 10%-ից: Եվ քանի որ դրանք հայերենի միջոցներով են կազմվել, բավականին մեծ հնարավորություն ունեն արագ ձուլվելու գրական բառապաշարին: Բացի դրանից՝ այդ բառերը, կերտված լինելով հայ ընթերցողին արդեն հայտնի լեզվական միջոցներով (արմատներ, ածանցներ), այնքան դյուրընկալելի են հայ ընթերցողի համար,

որ երբեմն չի գիտակցվում դրանց նորաբանություն լինելը. միայն նորաբանությունների բառարանն է հուշում, որ դրանք հայերենում չեն եղել:

Եզրակացություն

Այսպիսով, նշենք.

- Արևմտահայերենի նորաբանությունների համար ընտրված բառանյութը պետք է արձանագրված չլինի հայերենի նախորդ բառարաններում, այդ թվում նաև արևելահայերենի բառարաններում: Բացառություն պետք է արվի միայն արևելահայերենի նորաբանությունների նորագույն բառարանների, համար, քանի որ այժմ երբեմն դժվար է ստույգ որոշել նորաբանությունն առաջինն ստեղծվել է արևելահայերենում թե՞ արևմտահայերենում:
- Բառարանում ընդգրկվում են նաև, այսպես կոչված, պայմանական նորաբանությունները՝ լեզվում վաղուց գոյություն ունեցող այն բառերը, որոնք երբևէ չեն բառարանագրվել:
- Բառարանում իբրև գլխաբառ պետք է ներկայացվեն ոչ միայն նորակերտ բառերը և նորագույն փոխառությունները, այլև իմաստային նորաբանությունները:
- Գլխաբառերը պետք է տրվեն բնագրերի ուղղագրությամբ, այսինքն՝ ավանդական կամ հին ուղղագրությամբ:
- Քերականական և ոճական նշումները տրվում են նվագագույն անհրաժեշտության չափով:
- Փոխառյալ բառերի բացատրությունը նկարագրական-տրամաբանական է, իսկ բաղադրյալ բառերինը՝ հղումային-բառակազմական: Հոմանիշները ծառայում են իբրև բացատրության օժանդակ միջոց:
- Բացատրվում են նորաբանությունների՝ միայն բերված բնագրային օրինակում ունեցած նշանակությունները: Բնագրային վկայությամբ չհաստատված հնարավոր նշանակությունները բացատրություններում չեն ընդգրկվում:
- Նորաբանությունների բառարաններում չեն կարող լինել հեղինակների կազմած *լուսաբանող օրինակներ* (դա ընդհանուր բացատրական բառարանների սկզբունքներից է): Բոլոր օրինակները պետք է ունենան խիստ փաստական սկզբնաղբյուրներ՝ կոնկրետ հղումով իրական բնագրին:

Օգտագործված գրականություն

1. Սուրիապյան Ա., Ժամանակակից հայոց լեզու, Երևան, ԵՊՀ, 1989, 400 էջ:
2. Էլոյան Ս., Արդի հայերենի նորաբանությունների բառարան, Երևան, «Նաիրի» հրատ., 2002, 499 էջ:
3. Մելիքիսանյան Փ., Նոր բառերի բացատրական բառարան, Երևան, «Փյունիկ» հրատ., 1996, 208 էջ:

Հայոց լեզուի նոր բառարան, հատ. I, աշխատասիրութեամբ Գնէլ արքեպ. Ճերէճեանի եւ Փարամազ Կ. Տօնիկեանի, Պէյրութ, 1992, հատ. II, աշխատասիրութեամբ Արտաշէն Տէր Խաչատուրեանի, Պէյրութ, 1992, 1207 էջ:

Манук Фелекян, Сусанна Тиоян

Особенности лексикографирования неологизмов западноармянского языка

Заключение

Ключевые слова и выражения: неологизмы западноармянского литературного языка, словари неологизмов, нормативная лексика, семантические неологизмы, структура словарной статьи, дефиниция слов, иллюстративный материал.

В статье кратко изложены принципы выделения и отбора неологизмов западноармянского литературного языка. Отобранная лексика не должна присутствовать в предыдущих словарях армянского языка, в том числе и словарях восточноармянского языка. Исключение должно быть сделано только для новейших словарей неологизмов восточноармянского языка, поскольку сейчас порой трудно точно определит, неологизм был ли вновь образован в восточноармянском или западноармянском языке.

В словаре должны быть представлены также семантические неологизмы.

Заглавные слова должны быть в орфографии оригинал, что по большей части является традиционным или дореформным. В иллюстрирующих примерах сохраняется пунктуация оригинала.

Для неологизмов даются минимально необходимые грамматические и стилистические сведения. Значения всех неологизмов определяются на основе иллюстративного материала. Потенциальные значения, не подтвержденные оригинальными цитатами, не должны определяться в словаре.

В таком словаре должны быть исключены примеры, составленные авторами. Иллюстративный материал должен иметь строго фактический первоисточник с конкретной ссылкой на реальный оригинал.

Manuk Felekyan, Susanna Tioyan

Features of lexicography of Western Armenian neologisms

Conclusion

Key words and expressions: neologisms of the Western Armenian literary language, dictionaries of neologisms, normative lexicon, semantic neologisms, structure of a dictionary entry, definition of words, illustrative material.

This article briefly discusses the principles of definition and selection of neologisms. The words selected for Western Armenian neologisms should not be recorded in previous Armenian dictionaries, including Eastern Armenian dictionaries. An exception should be made only for the newest dictionaries of Eastern Armenian neologisms, because now it is sometimes difficult to determine exactly whether the neologism was first created in Eastern Armenian or in Western Armenian.

Semantic neologisms should also be presented as head words in the dictionary.

Head words should be given in the original spelling which is mostly the traditional or old spelling. In the illustrative examples, the original punctuation is preserved.

Minimal information is given about grammar and stylistics of the Western Armenian neologisms. The meanings of neologisms mentioned in the original copy are explained only. Possible meanings not supported by the original evidence are not included in the dictionary.

Examples given by the authors should be excluded in such dictionaries. The covered material must have a strictly factual source with specific reference to the original text.

Խմբագրություն է ուղարկվել 25.12. 2022թ.

Հանձնարարվել է գրախոսության 10.01.2023թ.

Տպագրության է հանձնարարվել 13.03.2023թ.